

DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-1-08>
УДК 351:338.24.01

*Грей Владислав Юрійович,
аспірант*

*Міжрегіональної академії управління персоналом,
вул. Бекетова, 3, м. Харків, 61000, Україна
e-mail: vlad.grey@me.com <https://orcid.org/0009-0005-9977-2346>*

НАПРЯМИ ТА МЕТОДИ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Анотація. Удосконалено класифікацію напрямів та методів державного регулювання аграрного сектору економіки, а саме: програмно-стратегічне регулювання (технічна та технологічна модернізація, інноваційний розвиток; підтримка стійкості у розвитку територій; розвиток загальних умов функціонування); організаційно-господарське та технологічне регулювання (меліорація земель; підвищення якості підготовки та перепідготовки кадрів, підвищення кваліфікації; стимулювання цільового використання земель сільськогосподарського призначення); фінансово-кредитне регулювання (надання державних гарантій інвесторам; концесійні угоди про створення спільних з іноземними інвесторами підприємств; орієнтація та застосування міжнародних стандартів); регулювання у сфері інвестицій (надання державних гарантій інвесторам; концесійні угоди про створення спільних з іноземними інвесторами підприємств; орієнтування та застосування міжнародних стандартів); регулювання ринку сільськогосподарської продукції (розвиток конкуренції всередині галузі та антимонопольне регулювання; підтримка сталого попиту на сільськогосподарську продукцію; державні закупівлі сільськогосподарської продукції; ведення розумного протекціонізму в аграрному секторі; закупівельні інтервенції сільськогосподарської продукції); податкове регулювання (застосування знижених ставок для аграрного сектору; звільнення від оподаткування об'єктів прямо чи опосередковано пов'язаних із виробництвом сільськогосподарської продукції; застосування спеціальних податкових режимів); бюджетне регулювання (надання субсидій, дотацій, субвенцій аграрним підприємствам; видача безвідсоткових позик із бюджетних коштів).

Ключові слова: аграрний сектор, державне регулювання, сільськогосподарська продукція, управління.

Постановка проблеми. Протягом усього періоду існування цивілізації аграрний сектор був основою у зародженні та функціонуванні державного інституціоналізму, основним елементом, що формує суспільний устрій та систему соціально-економічних відносин.

Як цитувати: Грей В. Ю. Напрями та методи системи державного регулювання аграрного сектору економіки. *Державне будівництво*. 2023. № 1 (33). С. 84–90. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-1-08>

In cites: Hrei, V.Yu. (2023). Directions and methods of the system of state regulation of the agricultural sector of the economy. *State Formation*, no. 1(33), 84–90. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-1-08> [in Ukrainian].

У будь-якому державному ладі аграрний сектор є основним фактором, що формує базу продовольчого забезпечення та безпеки і у зв'язку з чим займає найбільш пріоритетну позицію в системі регулювання державою процесів в економіці.

Державне регулювання є цілісною, багаторівневою системою взаємовідносин з питань економічного розвитку, за допомогою якої здійснюється вплив органів державної влади на діяльність аграрного сектору економіки та його окремих суб'єктів.

Метою дослідження є обґрунтування напрямів та методів системи державного регулювання аграрного сектору економіки.

Виклад основного матеріалу. У нашому розумінні під сучасним державним регулюванням аграрного сектору економіки слід розуміти засновану на ринкових механізмах діяльність державних органів влади щодо застосування комплексу організаційних, правових та економічних заходів, що забезпечують сприятливі умови для розвитку суб'єктів сільськогосподарської діяльності та аграрних відносин та підвищення їхнього виробничого потенціалу.

Разом з тим термін державне регулювання не слід плутати з терміном державне управління аграрним сектором. Під державним управлінням аграрним сектором ми розуміємо процес управління на макроекономічному рівні щодо забезпечення населення продовольством, виробничо-технічного обслуговування та матеріального постачання аграрного виробництва.

Вченими виділяється цілий комплекс значних соціальних, економічних, наукових, технологічних та інших проблем аграрних товаровиробників [1].

До них насамперед слід віднести такі фундаментальні проблеми, як недоліки у сфері взаємовідносин між державними органами влади та представниками сільськогосподарського виробництва [2].

Функції регулювання державою аграрного сектору можна розділити за такими основними напрямками:

1) забезпечення належного рівня розвитку конкурентного середовища, здійснення належної політики у сфері антимонопольного регулювання, забезпечення належного правового регулювання;

2) підтримання попиту, шляхом формування ефективної державної системи замовлень у представників аграрного виробництва;

3) реалізація практики розумного протекціонізму, застосування розумних митних тарифів;

4) забезпечення необхідних ділових умов шляхом формування концесійних проектів у аграрному виробництві;

5) лояльна політика регулювання щодо забезпечення аграрних виробників доступними ресурсами;

6) розвиток системи виховання та розвитку кадрів для аграрного виробництва;

7) забезпечення оптимальної політики регулювання та управління, що передбачає застосування спеціальних механізмів у рамках діючої інституційної

площини, застосування преференцій у вигляді спеціальних інструментів регулювання.

Характерні риси та особливості здійснюваного державою впливу утворюють систематизований процес державного регулювання аграрного сектора. Подібний процес має власні, базисні постулати функціонування:

1) процес державного регулювання є систематизованим комплексом низки заходів правового, економічного, соціального, організаційного характеру, вкладених у розвиток аграрного сектору, що забезпечує продовольчу автономію держави;

2) сучасна система державного регулювання аграрного сектору ґрунтується на прихильності до системи принципів ринкових механізмів функціонування. Завдання підвищення ефективності державного регулювання аграрного сектору має насамперед виходити з вирішення питання про вдосконалення процесу забезпечення продовольчої безпеки, який набув найбільшої актуальності в період війни росії проти України.

Деякі автори у якості принципів удосконалення державного регулювання аграрного сектору виділяють стійкість і адресність державної підтримки, її гарантованість, рівнодоступність, єдність ринку України та методів антимонопольного регулювання [1]. На думку інших науковців держава зобов'язана здійснювати регулювання таких напрямів як формування аграрного ринку, його кредитування, страхування та обтяження [2]. Серед базових основоположних принципів державної підтримки аграрного сектору аграрна наука виділяє наступне [3]:

1) адресність державної підтримки та її цільовий характер - спрямовані кошти повинні використовуватися за встановленими цільовими призначеннями, а саме для цілей сільськогосподарського виробництва та діяльності агросектору;

2) гарантована та всіма доступна державна підтримка - зобов'язання держави в частині агропродовольчої політики вносяться до відповідних державних програм і є доступним для всіх національних виробників рівною мірою;

3) ефективність використання коштів - використання державних коштів повинні не перевищувати, або бути нижчими за отримані результати.

Дотримання зазначених принципів дозволить, за умов циклічності економіки та необхідності збільшення темпів економічного зростання, забезпечувати стійкість функціонування та розвитку національного аграрного сектору економіки. У ході здійснення державного регулювання аграрного сектору необхідно скоординувати процес регулювання у бік таких важливих заходів:

1) забезпечення необхідних умов аграрних виробників, що захищають позицію, на ринках внутрішньої та зовнішньої взаємодії;

2) удосконалення інфраструктури, сприяння дослідженням у аграрному секторі, посилення темпів інвестиційних та інноваційних напрямів розвитку;

3) створення та сприяння розвитку систем підготовки кадрів аграрного сектору;

4) підтримка стабільності у забезпеченні суспільної маси товарами продовольства першої необхідності;

5) розвиток та підтримання сільської кооперації;

6) збільшення обсягів експорту аграрної продукції, за одночасного повного забезпечення насиченості внутрішнього ринку.

Заходи державного регулювання аграрного сектору економіки реалізуються за допомогою використання ключових методів регулювання, які у своїй сукупності формують характер аграрної політики, що проводиться державою, що виражається в інституційному середовищі.

Напрями системи державного регулювання аграрного сектору та відповідні методи регулювання представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Напрями та методи державного регулювання аграрного сектору

Table 1

Directions and methods of state regulation of the agricultural sector

Напрями державного регулювання	Методи державного регулювання
Програмно-стратегічне регулювання	технічна та технологічна модернізація, інноваційний розвиток; підтримка стійкості у розвитку територій; розвиток загальних умов функціонування
Організаційно-господарське та технологічне регулювання	меліорація земель; підвищення якості підготовки та перепідготовки кадрів, підвищення кваліфікації; стимулювання цільового використання земель сільськогосподарського призначення
Фінансово-кредитне регулювання	надання державних гарантій інвесторам; концесійні угоди про створення спільних з іноземними інвесторами підприємств; орієнтація та застосування міжнародних стандартів
Регулювання у сфері інвестицій	надання державних гарантій інвесторам; концесійні угоди про створення спільних з іноземними інвесторами підприємств; орієнтування та застосування міжнародних стандартів
Регулювання ринку сільськогосподарської продукції	розвиток конкуренції всередині галузі та антимонопольне регулювання; підтримка сталого попиту на сільськогосподарську продукцію; державні закупівлі сільськогосподарської продукції; ведення розумного протекціонізму в аграрному секторі; закупівельні інтервенції сільськогосподарської продукції
Податкове регулювання	застосування знижених ставок для аграрного сектору; звільнення від оподаткування об'єктів прямо чи опосередковано пов'язаних із виробництвом сільськогосподарської продукції; застосування спеціальних податкових режимів
Бюджетне регулювання	надання субсидій, дотацій, субвенцій аграрним підприємствам; видача безвідсоткових позик із бюджетних коштів

З метою підвищення результативності підтримки держава застосовує критерії надійності отримувачів, до яких належать: відсутність поточної заборгованості перед бюджетами; своєчасність у виплаті працівникам зарплат; використання сільськогосподарських земель виключно з метою сільськогосподарського виробництва; збереження та забезпечення необхідного рівня поголів'я худоби; досягнення достатності у рівні врожайності.

Але, в силу об'єктивних факторів, повна відповідність даним критеріям кожного сільськогосподарського виробника, який потребує підтримки, здебільшого є неможливим. Це викликано специфікою аграрного виробництва, саме високим ступенем ризику діяльності. Особливо сильне впливає таку якість показників, як його рефлексивність, тобто. за «принципом доміно» невідповідність одному критерію технічно веде до невідповідності іншим критеріям. Наприклад, при досягненні необхідного рівня врожайності у зв'язку із посухою, настане недостатність грошової виручки, що призведе до затримок у виплаті заробітної плати та до зростання поточної заборгованості.

Таким чином, ми виходимо з того, що інститут прямої підтримки аграрних товаровиробників повинен мати характер, який не тільки стимулює розвиток, а й компенсує збитки, соціальні зобов'язання та галузеві ризики, а процес розподілу субсидій має базуватися на підході диференціації з урахуванням різних природних, кліматичних, соціальних, політичних та економічних факторів. До форми непрямой допомоги слід відносити інституційний вплив державні органи на кінцеві підсумки роботи.

До цих методів насамперед належать використання особливих механізмів регулювання аграрного сектора та застосування спеціальних інструментів регулювання. На нашу думку, необхідність розвитку непрямих заходів підтримки викликана дедалі більшою інтеграцією України до міжнародної економічної системи.

До спеціальних інструментів регулювання сільського господарства ми відносимо спеціальні механізми державного впливу на роботу національного агросектору. До них насамперед слід зарахувати державні програми розвитку та відповідні підпрограмні комплекси заходів, а також систему регулювання обов'язковими платежами.

Що ж до іноземного досвіду регулювання сфери обов'язкових платежів аграрного сектора, то еволюція системи державного регулювання у розвинених країнах відбувалася шляхом скорочення кількості та спрощення обов'язкових платежів, поступового зниження ставок, розширення бази та скорочення пільг. Спеціальні інструменти регулювання аграрного сектора розвиненими країнами не застосовувалися, а подібний інструмент характерний лише для країн пострадянського простору.

Вироблена система пільг у розвинених країнах спрямована на регулювання процесів впровадження інноваційних технологій, розвитку технологічних процесів. У США фермери можуть здійснювати інвестиції у виробництво до 25 % свого прибутку без обов'язку сплачувати обов'язкові платежі. Процеси регулювання сфери обов'язкових платежів, що проводяться

органами влади, є систематизованою основою поставлених і використовуваних норм, націлених на досяжність цілей становлення ефективної економіки. Державна система регулювання є одночасно динамічною та цільною структурністю, що міститься в переліку конституційних повноважень відповідних державних органів у відповідній площині.

До методів регулювання можна віднести формування преференційних умов – пільгового регулювання обов'язкових платежів аграрного сектору та використання спеціальних інструментів державного регулювання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Розуміючи вищезазначене, можна зробити висновок, що в поточних умовах система регулювання аграрного сектору має бути націлена на мотивування господарсько-економічної діяльності, здійснення інвестування в капітальні вкладення, збільшення попиту на продукцію сільського господарства, сприяння рівній конкуренції. Необхідно зазначити, що виділення переважних позицій одним сільгоспвиробникам не повинно призводити до обмеження інтересів інших, що потребує оцінки доцільності у прийнятті відповідних рішень для сільськогосподарських виробників різного рівня. Необхідність подальшого посилення позицій національного аграрного сектору ставить перед наукою завдання досліджувати іноземний досвід застосування інституту спеціальних інструментів регулювання щодо регулювання аграрного сектору та зіставлення особливостей їх застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Остапенко С. О. Теоретичні підходи до формування економічних засад державного регулювання аграрного сектору України. *Ефективна економіка*. 2021. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9586> DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.11.200>
2. Петруха С. В. Державне антикризове регулювання аграрного сектору економіки України : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 521 с.
3. Кундєєва Г. О. Державне регулювання агропродовольчого ринку: підтримка споживача. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 40. С. 96–102. DOI: 10.32843/infrastruct40-16

Стаття надійшла до редакції 18.04.2023 р.

Стаття рекомендована до друку 28.05.2023 р.

Hrei V. Yu.,

Postgraduate student of Interregional Academy of Personnel Management,

3 str. Beketova, Kharkiv, 61000, Ukraine

e-mail: vlad.grey@me.com <https://orcid.org/0009-0005-9977-2346>

DIRECTIONS AND METHODS OF THE SYSTEM OF STATE REGULATION OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE ECONOMY

Abstract. The classification of directions and methods of state regulation of the agrarian sector of the economy has been improved, namely: programmatic and strategic regulation (technical and technological modernization, innovative development; maintaining stability in the development

of territories; development of general conditions of functioning); organizational, economic and technological regulation (land reclamation; improving the quality of training and retraining of personnel, improving qualifications; stimulating the targeted use of agricultural land); financial and credit regulation (provision of state guarantees to investors; concession agreements on the establishment of joint ventures with foreign investors; orientation and application of international standards); regulation in the sphere of investments (provision of state guarantees to investors; concession agreements on the creation of joint ventures with foreign investors; orientation and application of international standards); regulation of the market of agricultural products (development of competition within the industry and antimonopoly regulation; support of stable demand for agricultural products; state purchases of agricultural products; management of reasonable protectionism in the agricultural sector; purchase interventions of agricultural products); tax regulation (application of reduced rates for the agricultural sector; exemption from taxation of objects directly or indirectly related to the production of agricultural products; application of special tax regimes); budget regulation (providing subsidies, grants, subventions to agricultural enterprises; issuing interest-free loans from budget funds).

The functions of state regulation of the agrarian sector can be divided into the following main directions: ensuring the appropriate level of development of the competitive environment, implementing appropriate policy in the field of antimonopoly regulation, ensuring appropriate legal regulation; maintaining demand by forming an effective state system of orders from representatives of agricultural production; implementation of the practice of reasonable protectionism, application of reasonable customs tariffs; ensuring the necessary business conditions through the formation of concession projects in agricultural production; loyal policy of regulation regarding provision of agricultural producers with available resources; development of the system of training and development of personnel for agricultural production; ensuring the optimal policy of regulation and management, which involves the use of special mechanisms within the framework of the current institutional plane, the use of preferences in the form of special regulatory tools. Among the basic fundamental principles of state support for the agricultural sector, agrarian science singles out the following: addressability of state support and its targeted nature - directed funds must be used for the established purposes, namely for the purposes of agricultural production and activities of the agricultural sector; guaranteed and accessible state support - the state's obligations in terms of agro-food policy are included in the relevant state programs and are available to all national producers equally; efficiency of the use of funds - the use of public funds should not exceed or be lower than the obtained results.

Keywords: *agricultural sector, state regulation, agricultural products, management.*

REFERENCES

1. Ostapenko, S.O. (2021). Theoretical approaches to the formation of economic foundations of state regulation of the agrarian sector of Ukraine. *Efektivna ekonomika, vol. 11*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9586> DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.11.200> [in Ukraine].
2. Petrukha, S.V. (2018). State anti-crisis regulation of the agrarian sector of the economy of Ukraine. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury [in Ukraine].
3. Kundereva, G.O. (2020). State regulation of the agro-food market: consumer support. *Infrastruktura rynku, vol. 40, 96–102*. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct40-16> [in Ukraine].

The article was received by the editors 18.04.2023.

The article is recommended for printing 28.05.2023.